

ДОБРИ ПРАКТИКИ НА БЪЛГАРСКИ БИБЛИОТЕКИ С ЧИТАТЕЛИ НА ВЪЗРАСТ 50+

Проф. дфн Иванка Янкова, Доц. д-р Таня Тодорова, УНИБИТ

BEST PRACTICES OF BULGARIAN LIBRARIES IN THEIR INTERACTION WITH READERS AGED 50+

Ivanka Yankova, Prof. DSc., Tania Todorova, Assoc. Prof. PhD

Abstract: *Nowadays libraries implement the modern management mechanism to adapt to the complex of economic, political and social changes. Particularly important are communication and education functions of the library that actively interacts with all target groups of readers. The report summarizes the best practices of Bulgarian libraries to serve readers aged 50+. Treated successfully applied techniques of public communication, completed projects, new forms of library services and resources, interactive methods of interaction with the target group. All accumulated data and conclusions of this survey were used in the realization of the goals and tasks of the international project DASUN 2011 (<http://www.dasun.eu/>, Zentrum für Allgemeine Wissenschaftliche Weiterbildung (ZAWiW) der Universität Ulm).*

Key words: *library, readers aged 50+, best library practices, project DASUN, ZAWiW der Universität Ulm*

В съвременността съхраняването на социалната насоченост и общодостъпност на библиотечните институции е невъзможно да се осъществява без да се прилагат модерни управленски механизми за адаптация към сложните икономически, политически и обществени явления. На преден план излизат комуникационната и образователната функции на библиотеките, които активно си взаимодействат с всички потребителски групи. В изследването се обобщават добри практики на български библиотеки с читатели на възраст 50+. Разглеждат се успешно прилагани техники на публичната комуникация, реализирани проекти, нови форми на библиотечни услуги и ресурси, интерактивни методи на взаимодействие с целевата група. Обхванати са добри практики на публични библиотеки – регионални и читалищни, като в текста са посочени подобрени интересни примери. Акумулираната информация и обобщения са използвани в осъществяването на целите и дейностите на международния проект “ДАСУН - Дунавски университети за възрастни” 2011.

Програми за продължаващо обучение през целия живот

Програмата „Учене през целия живот” (2007-2013) на Европейската комисия цели да засили европейската перспектива в образованието за възрастни и непрекъснатото образование в Европа. „Ученето през целия живот” (Lifelong Learning)

(LLL) е дефинирано от Европейската комисия като „*всички учебни дейности, предприети през живота с цел да се повиши знанието, уменията и компетентността в рамките на личността, гражданина, социалната цел и/или заетостта*” [4].

Общите цели на Програмата „Учене през целия живот” (2007-2013) са: засилване на обмена, сътрудничеството и мобилността между образователните и обучителните системи на Общността с цел те да могат да постигнат качество на световно ниво.

Специфичните цели, които са залегнали са следните:

- Допринасяне за развитието на качествено обучение през целия живот, насърчаване на високото качество на представяне, иновациите и европейското измерение в системите и практиките в съответната област;
- Подпомагане на създаването на Европейска област за учене през целия живот;
- Принос към повишаване на качеството, привлекателността и достъпа до възможностите за учене през целия живот в страните членки;
- Засилване на приноса на ученето през целия живот за социалната интеграция, активното гражданство, диалога между културите, равенството между половете, професионалната и личностната реализация;
- Насърчаване на креативността, конкурентността, възможностите за реализация на пазара на труда и повишаване на предприемаческия дух;
- Допринасяне за увеличаване на участието в дейности за учене през целия живот на хора от всички възрасти, включително на тези със специфични образователни потребности и на групи в неравностойно положение, независимо от социално-икономическия им статус;
- Подпомагане на чуждоезиковото обучение и лингвистичното разнообразие;
- Подпомагане разработването на ИКТ-базирани продукти, услуги, педагогически методологии и практики за учене през целия живот;
- Засилване на ролята на ученето през целия живот в процеса на създаване на усещането за европейско гражданство, базирано върху разбирането и уважението към човешките права и демокрацията, както и насърчаването на толерантността и уважението между хората и културите;
- Подпомагане на сътрудничеството в областта на осигуряване на качеството във всички сектори на професионалното образование и обучение в Европа;
- Насърчаване на пирлагането на резултатите, иновативните продукти и процеси по най-добрия начин и обмяна на добри практики в областите на действие на Програмата «Учене през целия живот», с цел повишаването на качеството на образованието и обучението.

Структурата на Програмата „Учене през целия живот” (2007-2013) се състои от: **четири секторни програми**, насочени към училищното образование («Коменски»), висшето образование («Еразъм»), професионалното образование («Леонардо да Винчи») и образованието за възрастни («Грюндвиг»); **хоризонтална програма**, обхващаща различни области на сътрудничество и иновации на политическо ниво в областта на ученето през целия живот, популяризирането на изучаването на чужди езици; разработването на нови информационни и комуникационни технологии и разпространението и прилагането на резултатите и **програма «Жан Моне»** в подкрепа на преподавателите и изследователите, ангажирани в процеса на европейската интеграция и работещите в основните европейски институции [5].

Секторна програма "Грюндвиг" е насочена към всички възрастни, които искат да развият своите умения и квалификация. Тя предлага възможности за участие в европейски образователни проекти чрез индивидуална и групова мобилност под следните форми: квалификационни дейности за служители в сферата на образованието за възрастни; визити и обмен на кадри в сферата на образованието за възрастни; асистентски стаж; партньорства за познание - практическо сътрудничество между организации в областта на образованието за възрастни; работни ателиета (семинари); проекти за възрастни доброволци; подготвителни визити. По програмата се осъществяват и многостранни проекти, които дават възможност институции и организации от различни страни да работят заедно, да събират знания и опит с цел да се постигнат конкретни и иновативни резултати или продукти с неоспорима европейска стойност. Подкрепя се и създаването на мрежи, които установяват връзки между различните заинтересовани страни в образованието за възрастни в най-широк смисъл, за подобряване качеството на европейското измерение и видимостта на дейностите или проблемите от общ интерес в сферата на образованието за възрастни, както и за популяризиране на възможностите за учене през целия живот и за подобряване достъпа на гражданите до тях.

Проекти, програми и инициативи на български библиотеки в обслужването и работата с читатели от възрастова група 50+

Пример за участие на български библиотеки в международни проекти, свързани с ученето през целия живот, е партньорството на Регионална библиотека "Пенчо Славейков", гр. Варна в проекта Lifelong Learning For Seniors (LL4S) (<http://ll4snet.ning.com/>), финансиран по секторна програма Грюндвиг.

Регионална библиотека "Пенчо Славейков" е водещ библиотечно-информационен и културен център в гр. Варна, който обслужва както научни специалисти, така и читатели от различни възрастови групи с широк диапазон от интереси. Структурата на библиотеката и организацията на обслужването на читателската аудитория е в съответствие с особеностите на различните потребителски групи. Измененията в статистиката и поведението на читателите са обект на текущ анализ от страна на библиотечните мениджъри. Един от новите моменти в съвременността е повишаването на числото на ниско образованото възрастно население в условията на общество, наскоро включено в интензивно социално-икономическо и технологично развитие. Тази ситуация увеличава риска от изолация на възрастните хора от активен обществен живот и води до загубването на местните традиции, до усложняване на междупоколенческия диалог и взаимодействие и до други негативни последици.

В отговор на тези тенденции Регионална библиотека "Пенчо Славейков", гр. Варна си поставя за цел да предлага услуги, които да подпомогнат възрастните граждани за справяне с предизвикателствата на новите технологични реалности. С тази мотивация библиотеката става партньор на проекта Lifelong Learning For Seniors (LL4S). Хипотезата на този проект е, че възрастните хора са по-здрави и щастливи, ако се чувстват пълноценни участници в обществения живот. Партньорите в този международен проект разработват методи за приобщаване на възрастните хора чрез

обучение и развиват местни стратегии, обменяйки опит и нови идеи. Партньорството цели повишаване на качеството на живот на хората, навлизащи в нова фаза от своя живот, и предлагането на възможност за участие в учебни процеси или за участие като доброволци в процеса на обучение на други хора.

Проектът е насочен към **откриване на методи за обмен на знания между различните възрастови групи като част от процеса на обучение, както и към намиране на общ подход за разбиране на условията за живот на възрастните хора с цел осигуряване на подходящи услуги**. В партньорската мрежа по проекта са включени библиотеки, социални служби и сдружения, представящи разнообразие от формално и неформално обучение, както и различни културни, социално-икономически и образователни организации от три селски региона на Испания, Италия и Швеция и от три градски региона на България, Дания и Великобритания.

В рамките на този проект РБ „Пенчо Славейков” осъществява поредица от инициативи, които имат тенденцията да се превърнат в традиционни в дейността на библиотеката за взаимодействие с читатели 50+.

Една от формите за работа с възрастни хора е предлаганият 3-дневен **курс по компютърна грамотност**, състоял се вече три пъти с успешно обучени над 30 възрастни хора. Друга оригинална форма е **работното ателие “Живата история”**, която е полезна и успешно реализирана учебна практика. Фокусът е върху обмяната на знания между хора и поколения в процеса на мултикултурен диалог, чрез разработване и прилагане на иновативни и традиционни практики за “учене през целия живот”. За пръв път от 11 до 15 април 2011 г. работното ателие “Живата история” предлага паралелна виртуална и реална разходка сред паметниците и културно-историческите забележителности на Варна – “вчера и днес”. Чрез приложението на съвременните информационни и комуникационни технологии се предоставят знания и умения, свързани със събирането, съхраняването и популяризирането на регионалната история. Разделени на два отбора по метода “играй и учи”, участниците от Швеция, Словения, Франция, Турция, Латвия, Унгария и България, сред които и доброволец от Корпуса на мира, сътрудник на Регионална библиотека “Пенчо Славейков”, правят своето пътешествие във времето по два културно-исторически маршрута – Музей по история на медицината, Етнографски музей, Народна астрономическа обсерватория и планетариум “Николай Коперник”, Музей на Възраждането, Археологически музей и Римските терми. Осмислянето и виртуалното представяне на културно-историческото минало на нашите земи се осъществява в залите на библиотеката. Участниците в работното ателие използват активно и социалните мрежи – Facebook, You Tube, Google Maps, за да предоставят възможност дигиталният образ на град Варна да намери своята особена „европейска експозиционна площ”. **Работното ателие “Живата история”** има и съпътстваща културна програма с посещение на уникални археологически и исторически обекти и завършва с изложба на плакати и брошури, създадени от участниците, чрез които те рекламират посетените забележителности и привличат нови съмишленици.

Пример за добра практика на **взаимодействие на публична библиотека с институции или организации на възрастни хора** е партньорството на Народна библиотека „Петко Р. Славейков” – филиал „Бузлуджа” с Дома за стари хора „Венета Ботева” в град Велико Търново.

Основните подходи и направления в работата на библиотеката с възрастните хора, са:

1. Етично и културно отношение към хората от „третата възраст” като читатели на библиотечния филиал. Внимателен подбор на книгите за тази читателска група – работи се по поръчка на читателя и в съответствие с индивидуалните особености и предпочитания. Предлагат се класически произведения (предимно на български автори), но и чужди автори, както и литература от различни отрасли на знанието. Отношението на библиотекарите към по-възрастните читатели е като към приятели, проявява се съпричастност към споделените проблеми и радости. Правят се често индивидуални беседи.;
2. Културно-масови прояви с ДСХ „Венета Ботева” – съвместни срещи с творци (поети, писатели, историци и др.). Специални покани за срещи в библиотеката по различни поводи (годишнини, бележити дати и събития);
3. Дарителски акции – от няколко години в библиотеката се правят дарения на книги и дрехи. При внимателен подбор се предлагат индивидуално дарения на дрехи на нуждаещите се. Филиалът всяка година подарява книги, вестници и списания за библиотечната сбирка в ДСХ „Венета Ботева”;
4. Осъществява се сътрудничество с литературния клуб „Пеньо Пенев”, в който членуват изявени поети и писатели от Дома за стари хора;
5. Участие на библиотекарите в тържества и юбилеи на ДСХ „Венета Ботева”, както и в други форми за неформално общуване и сътрудничество.

В практиката на българските публични библиотеки, включително и в малките населени места, могат да се посочат много интересни **примери за постижения в информационното обслужване на интересите и потребностите на читателската аудитория**. Добра практика е организираната от читалищните библиотеки в община Костинброд информационно-образователна кампания на тема „Биоземеделие”; създаденият по идея на библиотеката Обучителен и консултантски център за отглеждане на арония при Народно читалище „Н. Й. Вапцаров” в гр. Дулово; опитът на Народно читалище „Райна Княгиня” в гр. София в изготвянето на тематични информационни справки и колекции като: полезна и практична информация на тема „Градината”; тематична сбирка „Градината в града” и редица други [3].

Обществено–информационните центрове (ОИЦ) в публичните библиотеки са друга водеща форма за ползотворно сътрудничество между библиотеките и всички категории читатели, вкл. възрастните хора [4]. Примери за успешно развити и прилагани услуги са ОИЦ на: читалище „Родина”, гр. Стара Загора; РБ „Партений Павлович”, гр. Силистра; РБ „Пенчо Славейков”, гр. Варна; РБ „Стилиян Чилингиров”, гр. Шумен; РБ „Проф. Беню Цонев”, гр. Ловеч; РБ „Проф. Боян Пенев”, гр. Разград; виртуалната справочна служба на Библиотека „Зора”, гр. Сливен; Общинският информационен център на Столична библиотека и други. Повечето от новите възможности и услуги в 18 български библиотеки са осъществени в рамките на тяхното участие в проекта American-

Bulgarian Library Exchange (ABLE, 2003-2006, <http://www.ableportal.bg/>), чиято мисия е развитие на обществено-информационни услуги в библиотеките.

От 2008 г. започна осъществяването и на проекта „Българските библиотеки – място за достъп до информация за всеки“ (<http://www.glbulgaria.bg/>) по Програма „Глоб@лни библиотеки - България“. Този проект цели да осигури информационно и телекомуникационно (ИТ) оборудване, както и интернет връзка за посетителите в 900 обществени библиотеки в градове и села из цялата страна и се стреми да мобилизира средства за ИТ оборудване в още 700 библиотеки. Приблизително 3000 библиотечни специалисти от над 1600 библиотеки се обучават за работа с компютри и интернет, за предоставяне на съвременни библиотечни услуги и приложение на модерните подходи на библиотечния мениджмънт. Програмата има балансиран географски обхват, който съдейства за преодоляване на вътрешно- и междурегионалните различия в социалното и икономическото развитие на отделните региони и селища в страната.

Чрез съвместните усилия на местните общности и ключовите партньори, програмата насърчава модернизирването на обществените библиотеки в България и способства за изграждането на техния нов облик на библиотеки, предоставящи безплатен пакет от услуги за посетителите: компютри и достъп до интернет, онлайн информация, електронно съдържание от местно значение, обучения по компютърна и информационна грамотност, реализиране на проекти за общността, пространство за работа и провеждане на общностни събития, решения за нуждите на специфични целеви групи (деца, безработни, предприемачи, възрастни хора и т.н.), а също и изграждането на приятна физическа среда и обучение на ориентирани към потребителя библиотекари.

Обобщаването на анализирани практики за ефективно общуване между българските библиотеки и хората от възрастова група 50+ позволява да се открият следните изводи:

- Българските библиотеки използват разнообразни социологически, статистически и други методи за проучване на измененията и новите моменти в потребностите на своите читателски групи, вкл. и на възрастните хора;
- Промените в многообразните интереси и нужди на читателите се отчитат в организационната политика на библиотеките и се отразяват в краткосрочното и дългосрочното планиране на тяхната дейност;
- Библиотеките разширяват спектъра на предлаганите форми за информационно обслужване, обществена и културна дейност и работа с читателите, вкл. и за взаимодействие с потребителите от възрастова група 50+;
- Открояват се успешни библиотечни практики с участие в международни проекти, както и в инициативи на национално равнище в сферата на продължаващото обучение и професионалната квалификация;
- Библиотеките са перспективен партньор на другите образователни институции и организации и техният потенциал трябва активно да се използва за целите на обучението през целия живот.

**Центърът за продължаващо обучение на УНИБИТ и
проектът ДАСУН – Дунавски университети за възрастни**

Университетът по библиотекознание и информационни технологии (УНИБИТ), в съответствие с европейската стратегия за Lifelong Learning, през 2004 г. създава

Център за продължаващо обучение (ЦПО). Една от основните функции на ЦПО на УНИБИТ е проучването на необходимостта от преквалификация на библиотекарите в България, създаването на учебни програми за евентуални потребители на тази услуга, организиране и провеждане на обучение [5].

През 2011 г. УНИБИТ се включва в международния проект “DASUN - Дунавски университети за възрастни” (<http://www.dasun.eu/>, *Zentrum für Allgemeine Wissenschaftliche Weiterbildung (ZAWiW) der Universität Ulm*), в който участват университети и неправителствени организации от България, Германия, Румъния и Сърбия. Проектът има за цел да създаде мостове между университетите, неправителствените организации и гражданското общество. Прилагат се добри практики на Университета в гр. Улм, Германия в продължаващото обучение на активни възрастни хора от възрастова група 50+ [6].

Представеното проучване на добри практики на български библиотеки с читатели на възраст 50+ позволи да се направят изводи и обобщения, които се използваха в планирането и осъществяването на **академичен ден за възрастни хора в УНИБИТ**. Академичният ден се проведе на 8 юни 2011 г. и включваше следните основни теми: Траките и вярата в безсмъртието; Характерни заболявания на третата възраст. Профилактика и терапевтични възможности; Обучение по начална компютърна грамотност; Обучение за информационно търсене по актуални и интересни теми; Търсене на информация за туристически обекти на културно-историческото наследство и на туристически маршрути за свободното време. Методиката на осъществяване на академичния ден включваше: лекции, презентации, дискусии, демонстрации на информационно търсене, обучение по начална компютърна и информационна грамотност. Предоставена бе възможност за групов работа и за индивидуални консултации. Стимулираше се неформалното общуване, възможността за запознаване с нови приятели и за създаване на групи по интереси. Практическите ползи за участниците бяха: придобиване на нови знания по обхванатите теми; възможност за създаване на собствена електронна поща и за овладяване на основни умения за работа с компютър, с Интернет, с информационни ресурси и услуги и много други.

Обобщение

Ученето през целия живот е ключов елемент на стратегията Европа 2020 не само в контекста на конкурентноспособността и заетостта на населението, а и на социалното сближаване, активното гражданско участие и професионалното развитие. Мениджърите в образованието, заедно с библиотечните и информационните специалисти се налагат като основни експерти, допринасящи за развитието и осъществяването на политика за учене през целия живот в общество, основано на знанието.

Литература:

- **Европейската** квалификационна рамка за учене през целия живот (ЕКР). Служба за официални публикации на Европейските общности, 2008.
- **Програма** „Учене през целия живот” : Ръководство 2011. Част 1. <http://ec.europa.eu/education/lp/doc/call11/part2_bg.pdf>
- **Добри** библиотечни практики. Сборник. Състав. Т. Тодорова. С., 2009.

- **Недкова**, Константина. Примерна анкета за установяване на потребностите от полезна и практична информация и създаване на ОИЦ. // *Добри библиотечни практики*, С., 2009, с. 234-237.
- **Стойкова**, Д., **Тодорова**, Т. Програми и стратегии за продължаващо обучение на библиотекари. // *Доклад от Седма национална научна конференция с международно участие*, 1 ноември **2009**, С., 2010, с. 364-373.
- **Zentrum** für Allgemeine Wissenschaftliche Weiterbildung (ZAWiW) der Universität Ulm